

De excursie naar het Mantinger bos
(20 Mei 1951)

Het Mantinger bos is een overblijfsel van het oerbos, dat vroeger grote gedeelten van Drenthe moet hebben bedekt. Het is slechts weinige hectaren groot, en ligt, verdeeld in drie onderling geïsoleerde percelen, te midden van weiden links van de weg die van Wijster naar het gehucht Mantinge leidt. Wil men het bereiken, dan is dat van die zijde alleen mogelijk via een boeren erf en over weilanden.

Voor de malacoloog heeft dit bos, waarvan het Zuidelijke deel, de zogenaamde Zuiderlagen, niet lang geleden de status van natuurmonument heeft verkregen, een bijzondere bekoring, daar het de enige plaats in Nederland is, waar Acanthinula lamellata leeft, althans de enige plaats waar zij tot dusverre gevonden is. Twee en twintig jaar geleden werd deze soort, waarvan het verspreidingsgebied het Noorden van Europa omvat, in het Mantinger bos ontdekt. Vele malacologen hebben er sinds dien, al of niet met succes, jacht op gemaakt. Als de een, na vergeefs zoeken, geneigd was te geloven, dat A.lamellata uitgestorven moest zijn in het Mantinger bos, wist soms een ander kort daarop aan te tonen, dat de soort er wel degelijk nog leefde. De oorzaak van deze wisselende excursieresultaten ligt mogelijk in het feit, dat de soort slechts op bepaalde plaatsen in het bos leeft, en voorts - hetgeen wellicht nog belangrijker is - in onze onbekendheid met haar levensgewoonten.

Ook het molluskengezelschap waarvan A.lamellata deel uit maakt, is interessant. Het bos is immers bekend als een rijke vindplaats van de in Nederland weinig algemene Zonitoides excavatus, terwijl Vertigo substriata en V.pusilla er lang niet zeldzaam zijn.

Over de molluskenfauna van het Mantinger bos is uitvoerig bericht door C.O.van Regteren Altena in zijn artikel: Bijdragen tot de kennis van de Drenthse Molluskenfauna. I. Het Mantinger bos (De Levende Natuur, jrg 35, afl.10, blz.323-327). Dat een nieuw onderzoek geen verrassende ontdekkingen zou opleveren, kon dus wel verwacht worden. De door het Bestuur op 20 Mei 1951 naar het Mantinger bos uitgeschreven excursie had dan ook voornamelijk tot doel, de leden te doen kennis maken met deze belangwekkende molluskenassociatie.

Aan de excursie werd deelgenomen door zes leden (Mevr.Kuiper, en de heren Nieuwenhuis, Pouderoyen, Schuitema, Simon Thomas van Cronesteyn, Kuiper) en drie introducés¹⁾. Daar zij dezelfde dag nog, per trein en auto, en gedeeltelijk te voet van uit Beilen (8 km) naar dit afgelegen oord gekomen waren, kon niet eerder dan omstreeks half twaalf met het veldwerk begonnen worden.

Aangezien uiterlijk vier uur de terugreis moest worden aanvaard, kon er helaas geen sprake zijn van een systematische verkenning van het terrein teneinde te trachten enig inzicht te krijgen in de samenstelling van de molluskenfauna in de onderscheidene biotopen. Het onderzoek bleef beperkt tot de Zuiderlagen, waar elkeen zijn vurige liefde verklaarde aan Acanthinula lamellata. Doch, zoals in dergelijke gevallen wel meer gebeurt, had niemand een schijn van kans. Op mysterieuze wijze heeft deze soort zich zelfs aan de zware artillerie, de molluskenzeef, die grote hoeveelheden hultsblad en strooisel verwerkt heeft, weten te onttrekken. Men kan zich de triomphantelijke blik van de aartszoeker Aten voorstellen, die enige dagen te voren, en nog wel als solitair verzamelaar, er in geslaagd was, enkele exemplaren te bemachtigen!

Alle andere door de Heer van Regteren Altena in zijn artikel genoemde soorten werden gevonden: Vitрина pellucida, Vitreia crystallina, Zonitoides nitidus, Z.excavatus, Retinella pura, R.hammonis, R.nitidula, Euconulus trochiformis, Punctum pygmaeum, Gonyodiscus rotundatus, Cochlicopa lubrica, Cepaea nemoralis, Vertigo substriata, V.pusilla, Columella edentula, Hyalinia alliaria, Acanthinula aculeata, Succinea oblonga, Deroceras reticulatum, Arion subfuscus, A.intermedius.

1) een groepsfoto 6x9 van 7 deelnemers aan de ingang van het bos is verkrijgbaar bij schrijver dezes (f0.25 + porto).

Voorts werden nog verzameld de volgende twee, niet in v.R.A.'s publicatie genoemde soorten: Deroceras laeve en Carychium minimum (7 ex.leg.K.)

Opmerkelijk is, dat Van Regteren Altena, wiens materiaal verzameld was in de maanden Juli en September, Vitrina pellucida "verreweg de algemeenste", en Euconulus trochiformis (syn.E.fulvus) met de vorige soort "de algemeenste slak" kon noemen. V.pellucida bleek thans bepaald zeldzaam te zijn - in het door ondergetekende verzamelde materiaal kwam slechts één leeg huisje voor -, terwijl E.trochiformis zeer zeker niet tot de algemeenste soorten gerekend kon worden. In het omvangrijke zeefsel waren Zonitoides excavatus en Gonyodiscus rotundatus ditmaal verreweg het algemeenst. Deze ervaring bewijst slechts hetgeen v.Regteren Altena in het slot van zijn artikel opmerkt: "Zoo is het verzamelen van slakken in hooge mate afhankelijk van de omstandigheden"

Vermelding verdient voorts, dat bijzondere aandacht is besteed aan de Vitrea's van het bos. Bij Hilvarenbeek (N.B.) werden enige jaren geleden Zonitoides excavatus en Vitrea contracta in dezelfde biotoop gevonden. De in het Mantinger bos, in gezelschap van Z.excavatus verzamelde Vitrea's bleken echter alle tot V.crystallina te behoren, de in vochtige omgeving levende vorm.

Ten slotte zij hier gewezen op het opmerkelijke feit, dat er geen Vallonia's schijnen voor te komen in het Mantinger bos. Zelfs de in West-Nederlandse loofbossen doorgaans zeer algemene Vallonia costata is hier niet gevonden.

In een dicht met waterranonkel begroeid slootje in de weiden tussen de Zuider- en Noorderlagen werden voorts de volgende zoetwatermollusken verzameld: Lymnaea ovata, L.stagnalis, L.glabra (1 ex.-leg.K.), Planorbis corneus, Pl.contortus, Pl.crista, Pl.leucostoma, Pl.planorbis, Valvata cristata, Bythinia tentaculata, Sphaerium lacustre, Pisidium obtusale, P.cinereum, P.subtruncatum, P.milium, P.pulchellum, alsmede een leeg huisje van Vertigo pygmaea.

In een slootje aan de weg van Mantinge naar Bruntinge werden, bij de eerste duiker van af het bos, verzameld (leg.Sch.): Planorbis contortus, Pl.vortex, Valvata cristata, Sphaerium lacustre, Pisidium obtusale, P.cinereum, P.subtruncatum en P.milium.

En nog een eind verder, voorbij de tweesprong van de wegen naar Bruntinge en Wijster, in een ondiep, dicht begroeid slootje: Lymnaea ovata, L.truncatula, Planorbis contortus, Pl.leucostoma, Pl.planorbis, Aplexa hypnorum (talrijk.-coll.K.), Sphaerium corneum, Pisidium obtusale en P.milium.

Bij Bruntinge ging het gezelschap uiteen.

J.G.J.Kuiper